

POLIITTIS-HALLINNOLLISESTA RAKENNETUTKIMUKSESTA JA ELIITTITUTKIMUKSEN KÄYTÖSTÄ SEN VÄLINEENÄ

Tutkimusperspektiivin kehittelyä, empiiristen tutkimusmahdollisuuksien esittelyä ja esimerkkejä aineistoista maamme talous- ja kulttuurielämän sektoreilta.

Ilkka Heiskanen, Eva Hänninen, Erkki Johanson
ja Ritva Mitchell

1. Johdanto

Tämän tutkimuslauseen tavoitteena on osoittaa analyttisellä tasolla kahden tutkimusalueen, poliittis-hallinnollisen rakennetutkimuksen ja perinteisen eliittitutkimuksen yhdistämismahdollisuuksia ja yhdistämisen tarvetta. Empiirisellä tasolla pyritään osoittamaan uusia aineiston hankinnan ja analyysin keinoja sekä antamaan alustavia tietoja eräistä DETA-projektin kokoamista tutkimusaineistoista.¹

Sinänsä ajatus rakenneanalyysin ja eliittitutkimuksen yhdistämisestä ei ole suinkaan uusi: sekä eliitti- että luokka-analyysistä on jo pitkään suoritettu rakennefunktionaalista perspektiivistä, ja marxilainen ote sekä eliittitutkimukseen että yhteiskunnan luokkarakenteen tutkimukseen on luonnollisesti aina rakenneanalyttisesti painottunutta. Samoin machiavellistinen eliittianalyysi — vaikka se korostaakin eliittimuodostuksen »ikuisia» ja muuttumattomia aspekteja — suhtauttaa usein eliittien luonteen ja kokoonpanon muutokset yhteiskunnan rakenteen muutoksiin.

Jo edellä esitetyt huomautukset sisältävät ajatuksen, että sekä eliittitutkimus että rakennetutkimus merkitsevät eri asioita valitusta tutkimusperspektiivistä riippuen. Tutkimusperspektiivi riippuu toisaalta tutkimuksen enemmän tai vähemmän tietoisesti määrittämistä perustavoitteista, toisaalta näiden tavoitteiden vaikutuksesta analyysiin, valittujen käsitteiden luonteesta sekä niiden yhdistelyssä ja tutkimuskäytännössä saamasta merkityksestä. Perustavoitteista tutkimusperspektiiviä määrää yhteiskuntatieteissä kenties kaikkein voimakkaimmin tutkimuksen »soveltuvuusorientoituminen» (so. kuinka paljon tutkimus on suuntautunut käytännön ongelmiin ja millä tavoin).² Esimerkki voidaan ottaa byrokratian tutkimuksesta vertailemalla *Max Weberin* tulokintaa »täysinkehittyneen» hallintokoneiston informaalisten sääntöjen luon-

teesta rationaalis-legalististen arvojen ilmentäjinä *Robert Mertonin* tulkintaan byrokraattisten sääntöjen vaikutuksesta byrokraattisen persoonallisuuden kehitykseen. Weber analysoi byrokratian sääntöjä tiettyjen yhteiskunnallisten perusarvojen ilmentäjänä, käyttäytymistä ohjaavana ja tiettyihin yhteiskunnallisiin seurauksiin johtavana ilmiönä. Merton taas tulkitsee tietyn yhteiskunnan kehitystilanteen sääntöjä suppeiden yhteiskunnallisten ongelmien perspektiivistä. Weberin tutkimusperspektiivi on laaja, mihinkään soveltamiskäyttöön sitoutumaton, Mertonin taas »byrokraattisen virkakankeuden» synnyn ongelmia selvittävä ja ratkova.³

Nyt esitettävä tutkimusperspektiivi — tai kenties olisi syytä puhua useimmista toisiaan lähellä olevista tutkimusperspektiiveistä — on muovautunut pitkähkön hakuprosessin tuloksena. Tähän muovautumiseen ovat voimakkaasti vaikuttaneet käytännön näkökohdat: tarve tuottaa tutkimusta, joka ei ole pelkästään akateemista, vaan joka tuottaa myös yhteiskunnallisen käytännön kannalta relevantteja tuloksia. Perspektiivin muovautuminen on ollut normaalin tutkimusprosessin tulos: teoreettisten pohdiskelujen ja empiirisen aineiston pyörittelyn vuorovaikutuksen tuote.

Seuraavassa pyritään aluksi lyhyesti esittelemään, mitä tämän tutkimusperspektiivin yhteydessä tarkoitetaan rakennetutkimuksella, ja miten eliittitutkimus — joka on tarjonnut materiaalin edellä mainitussa »empiirisen aineiston pyöryksessä» — voidaan panna palvelemaan rakennetutkimusta. Samoin käydään lyhyesti läpi ne keskeiset teoreettiset suuntaukset, jotka ovat vaikuttaneet tutkimusperspektiivin muovautumiseen. Lopuksi esitellään lyhyesti kahta tutkimusaineistoa, jotka ovat tästä tutkimusperspektiivistä lähtevän analyysin ja raportoinnin kohteina DETA-projektissa.

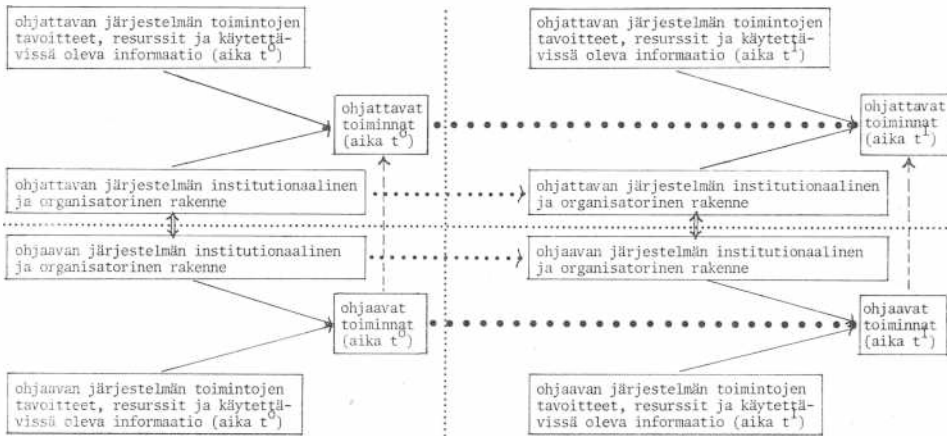
Aineistoilla, jotka esitellään raportin liitteinä, on tietty »sensaatioarvo» kuten kaikilla eliittiaineistojen listauksilla. Lienee tärkeää todeta, ettei näiden aineistojen esittelyn tarkoituksena ole pelkkä eliittinimien esiinvetäminen, vaan myös osoittaa, mitä käytetyllä aineistonkeruumenetelmällä voidaan saada aikaan. Aineiston arvo riippuu luonnollisesti sekä tutkimusperspektiivin onnistuneisuudesta että tutkijain kyvystä panna aineisto lopullisessa analyysissä puhumaan sekä tutkimuksellisesta että suomalaisen yhteiskunnan todellisuuden ja käytännön näkökulmasta.

2. Rakennetutkimuksen määrittelystä ja rakennetutkimuksen tarpeesta

Tarkoituksena ei ole tässä yhteydessä selvittää sen paremmin eliittitutkimuksen kuin laajempialaisen rakennetutkimuksen eri tutkimusperspektiivejä, tutkimusotteita ja käsitteitä. Tarkoituksena on luonnehtia lyhyesti erästä poliittis-hallinnollisen rakennetutkimuksen tutkimusperspektiiviä ja osoittaa, miten eliittitutkimus — tietyllä tavalla määritettynä — voi palvella tätä rakennetutkimusta.

Poliittis-hallinnollinen rakennetutkimus tämän artikkelin tarkoittamassa merkityksessä — ja myös siinä merkityksessä, jossa sitä käytetään DETA-projektin muissa raporteissa — tarkoittaa yhteiskunnan keskeisten poliittisten ja hallinnollisten sekä poliittisesti relevanttien instituutioiden ja organisaatioiden keskinäisten riippuvuus- ja vaikutussuhteitten analyysia. Tutkimusperspektiivi on kuitenkin rajattu voimakkaan soveltavaksi: suhteita analysoidaan yhteiskunnan poliittis-hallinnollisten päätösten tietyistä arvoperspektiiveistä arvioitujen toimintojen ja niiden toivottujen tai toivottavien seurausten ennakoedellytyksinä tai esteinä. Perusajatuksena on käsitys, että näitä suhteita järjestelemällä ja muuttamalla voidaan aikaansaada ratkaisevia muutoksia poliittisiin ja hallinnollisiin päätöksiin säädeltävissä olevien yhteiskunnallisten tavoitteiden toteutumisessa ja yhteiskunnallisten arvojen jakautumisessa. Kysymys on tavallaan myös poliittisen ja hallinnollisen toiminnan vaikutusmahdollisuuksien lisäämisestä tai ainakin niiden potentiaalisten rajojen osoittamisesta: siitä, mitä tämä toiminta voi saada aikaan, mitä rakenteellisia rajoituksia sillä on ja miten näitä rajoituksia voidaan lieventää.⁴

Edellä on jo implisiittisesti tullut esille kaksi tutkimusotetta, joihin tutkimusperspektiivi sitoutuu: yhteiskunnan poliittis-hallinnollisen ohjauksen tutkimus ja edellistä määräävä yhteiskunnan poliittis-hallinnollisesti relevantin perusrakenteen tutkimus. Molempien tutkimusotteiden ja myös niiden yhteensovittamisen perustaksi soveltuu seuraavanlainen ohjausanalyttisen rakenneanalyysin peruskaavio (Kuvio 1). Tutkimusotteen soveltamisorientoitumisen ja

Vaikutus- ja muutossuhteiden nuolten tulkinta:

- > instituutioiden ja organisaatioiden väliset siteet ja vaikutussuhteet
- > kausaalinen vaikutussuhde
- - - - -> tavoitteiden ohjaussuhde
-> rakennesuhteiden muuntuminen
-> toimintojen muuntuminen

auktoritatiiviseen, poliittis-hallinnolliseen päätöksentekoon kohdentamisen vuoksi on tarkastelukenttä jaettu selvästi kahteen osaan, ohjaavan järjestelmän ja ohjattavan järjestelmän lohkoon. Sekä ohjaava että ohjattava järjestelmä ajatellaan muodostuneeksi yhdestä tai useammasta instituutiosta (sanan ahtaammassa, laajojen hallinnollisten yksiköiden merkityksessä) ja/tai organisaatiosta (merkityksessä »muodollinen organisaatio/järjestö»). Mikäli kyseessä on yksi instituutio tai organisaatioyksikkö, »rakenne» viittaa tämän sisäisiin yhteistoiminta-, työnjako- ja vaikutusvaltasuhteisiin (muodolliseen organisatoriseen rakenteeseen, informaalisten suhteitten verkkoon). Mikäli kyseessä on useampien instituutioiden ja/tai organisaatioiden muodostama kokonaisuus, »rakenne» viittaa näiden välisten muodollisten tai informaalisten suhteitten kautta muodostuneeseen yhteistoiminta- työnjako- ja vaikutusvaltasuhteisiin.

Kaavion rakenne selityksineen lienee riittävä muiden käsitteiden tulkinnan suhteen. On syytä korostaa, että kaavion eräänä tarkoituksena on myös pyrkiä irti pelkästä muodollisesta tavoitehakuisesta ohjausteoreettisesta analyysistä.⁵

Kuvio täsmentää edellä luonnostellun tutkimusperspektiivin lähtökohtia ja tavoitteita seuraavasti:

1. Rakennetekijät (tai »institutionaaliset tekijät», joiksi niitä kansantaloustieteessä kutsutaan)⁶ määräävät itsenäisesti ja voimakkaasti sekä ohjattavia että ohjaavia toimintoja. Ohjaavan ja ohjattavan järjestelmän väliset institutionaaliset ja organisatoriset siteet muovaavat laajemman »yhteisrakenteen», joka määrää sekä ohjaavia että ohjattavia toimintoja (esimerkiksi intressiryhmien edustuksellinen osallistuminen elinkeinoelämää ohjaaviin julkisiin elimiin — mm. elinkeinohallituksen lisättyyn kollegiin — määrää ratkaisevasti talouspolitiikan suuntautumista, ja nämä vaikutukset ilmenevät selvinä talouspolitiikan yleisominaisuuksina).

2. Rakennetekijöillä on ajassa oma toiminnoista riippumaton dynamiikkansa, jota toimintojen feed-back kuitenkin luonnollisesti muokkaa. Tämän dynamiikan seuraaminen on välttämätöntä, jos halutaan ennustaa, miksi ohjaavat toiminnat, ohjattavat toiminnat ja ohjauksen vaikutukset ajassa muuttuvat (esimerkki: edellä todettu edustuksellisuus institutionalisoituu käytännön kautta, kuten esim. tulopoliittisen järjestelmän kohdalla on tapahtunut, ja toiminnat, so. tulopoliittiset ratkaisut, muuttuvat institutionalisoitumisen myötä).

3. Vaikka kuvio ei sitä näytä, voidaan ohjaava/ohjattava -suhdetta analyysissä moninkertaistaa joko siten, että sekä ohjaava että ohjattava järjestelmä jaetaan omiin »sisäisiin» ohjaava/ohjattava -järjestelmiin tai etsitään molemmille uusia »ulkopuolisia» ohjaavia tai ohjattavia järjestelmiä, jotka vaikuttavat niiden toimintaan tai joiden toimintaan ne itse vaikuttavat (esimerkiksi valtionhallinto ohjaa julkisten palvelusten tuotantotoimintaa, mutta edellisen ohjaavaksi järjestelmäksi voidaan tulkita puolueet/painostusryhmät/poliittiset päätöksentekijät ja jälkimmäisen ohjattavaksi järjestelmäksi palveluja nauttivat kansalaiset/kansalaisryhmät).

4. Institutionaalisten ja organisatoristen siteitten muodostamien »yhteisrakenteiden» vaikutus ohjattavien ja ohjaustoimintojen luonteeseen voi olla niin voimakas, että muodollisesti määritetty ohjaussuhde kääntyy päinvastaiseksi (esimerkiksi talouselämän edustajien osallistuminen investointeja ohjaaviin elimiin voi vaikuttaa niin suuresti näiden elinten toimintaan, että ohjattavat yksiköt ohjaavatkin edustajiensa kautta ohjaavien elinten toimintaa ja edelleen »uutta ohjattavaa», valtion elinkeinoelämän tulonsiirtojärjestelmää).

5. Mikäli haluamme systemaattisesti arvioida (evaluoida) tekijöitä, jotka ovat johtaneet/olleet johtamatta tarkasteltujen toimintojen ja niiden seurausten suuntautumisen haluttuun suuntaan, emme voi evaluoida pelkästään toimintoja ja niiden taustalla olevaa päätöksentekoprosessia vaan evaluaation on kohdistuttava myös ohjaavan järjestelmän rakenteellisiin ominaisuuksiin sekä koko järjestelmän institutionaalisiin ja organisatorisiin siteisiin ohjattavan järjestelmän suuntaan (»yhteisrakenteen» ominaisuuksiin).

Kohtien 1 ja 2 esille nostamat seikat ovat tavallaan »itsestäänselvyksiä», jotka luultavasti kaikki yhteiskuntatieteilijät ovat valmiita tunnustamaan, mutta jotka kuitenkin tutkimus- ja suunnittelutehtäviä määritettäessä valitettavan usein unohdetaan ja itse tutkimuksessa ja suunnittelutoiminnassa jätetään täysin sekundaariseen asemaan. On ilmeistä, että tarvitaan tutkimusta — erityisesti poliittis-hallinnollista tutkimusta — joka kohdistaa päähuomion yhteiskunnan yleisesti hyväksytyjen ja toivottujen sekä myös ei-hyväksytyjen ja ei-toivottujen ohjausilmiöiden rakenteelliseen puoleen.

Kohdat 3 ja 4 ovat ensiksikin tärkeitä rakennetutkimuksen spesifisen tutkimusasetelman suunnittelun kannalta. On tärkeää rajata tutkimus oikein sekä ohjaavien että ohjattavien järjestelmien osalta siten, että järjestelmien rakennetekijät ja niiden muodostaman »yhteisrakenteen» ominaisuudet voidaan nostaa riittävän keskeiseen asemaan itse analyysissa. Rajauksen on oltava sellainen, että järjestelmät voidaan mielekkäästi jakaa osajärjestelmiksi, ja että tutkimusasetelmaa voidaan haluttaessa laajentaa uusien ulkopuolisten ohjaus- ja ohjattavien järjestelmien mukaanoton kautta. Toinen tärkeä seikka kohdissa 3 ja 4 on, että ne alkavat avata ohjausanalyysia laajempaan, poliittisesti ja hallinnollisesti relevanttien yhteiskunnan yleisten rakenteiden analyysin suuntaan. Heuristisesti voidaan näet ajatella, että siirtymällä tarkastelun lähtökohtana olevasta ohjaava järjestelmä/ohjattava järjestelmä asetelmasta »taaksepäin» yhä yleisempien ja laajempien ohjausjärjestelmien suuntaan, voidaan näiden järjestelmien ominaisuuksia pitää »yhteiskunnan yleisinä rakenneominaisuuksina». Esimerkiksi voidaan ottaa edellä esitetty intressiryhmien edustus elinkeinoelämää ohjaavissa julkisissa elimissä. Elinkeinoelämän intressiryhmiä voidaan tällöin — ainakin suhteellisen väljässä merkityksessä — pitää valtiovaltaa ohjaavana järjestelmänä, jonka rakenneominaisuudet — intressiryhmien keskinäiset institutionaaliset ja organisatoriset siteet — ovat ilmeisesti myös koko yhteiskunnan relationaalisia rakenneominaisuuksia.⁷ Näiden

rakenneanalyttinen käsittely vaatii siirtymistä pois tiukasta ohjausanalyttisestä käsitelystä esim. yhteiskunnallisten koalitioiden ja niiden rakennemuutosten käsitelystä. Tutkimusstrategisesti on mielekkäintä tulkita nämä laajemmat »ohjausrakenteet» tutkimusasetelman alkuperäisen ohjaava/ohjattava-järjestelmä asetelman toiminnallisena kontekstina, joka määräytyy yhteiskunnan muitten kehitystekijäin vaikutuksesta.

Tässä yhteydessä ei ole syytä puuttua lähemmin »yhteiskunnan muitten kehitystekijäin» erittelyyn. Riittää vain eräs varoittava huomautus »rakennetekijä»-käsitteen huolimattomasta käytöstä. Sosiologiassa ja kansantaloustieteessä puhutaan usein yhteiskunnan »rakenneanalyysistä» ja »rakenteellisista muutoksista», kun tarkoitetaan pelkästään tiettyjen yhteiskunnan väestön tai toimintojen *jakautumien* muutoksia (väestörakenteen muutos, aluerakenteen muutos, teollisen rakenteen muutos). Tällöin havannoidaan yleensä tiettyjen tilastollisten kategorioiden suhteellisia frekvenssimuutoksia, jotka voivat heijastaa tai olla heijastamatta todellisia rakennemuutoksia yksiköiden välisissä toiminnallisissa ja organisatorisissa riippuvuussuhteissa. Edellä on rakennetutkimus-termiä käytetty nimenomaan todellisten institutionaalisten ja organisatoristen riippuvuussuhteitten analyysin merkityksessä.

Kohta 5 taasen tuo mukanaan luvattun voimakkaan soveltamisorientoitumisen muistuttamalla, että rakenneanalyysi pyrkii myös rakenteiden systemaattiseen arviointiin l. evaluaatioon. Evaluaatio yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa (ja myös suunnittelun seurantatoiminnoissa) voi perustua monilla eri tavoin määritettyihin arvokriteereihin. Nämä arvokriteerit voivat perustua esimerkiksi:

1. yhteiskunnan yleisesti hyväksytyihin kehitystavoitteisiin (taloudellinen kasvu, uudenaikaistuminen, teollinen kehittyneisyys jne.),
2. spesifiin päätöksentekijöiden määrittämiin tavoitteisiin tietyllä toiminnallisella sektorilla (esim. ennaltaehkäisevän kansanterveystyöjärjestelmän luominen, sosiaaliseen taustaan liittyvän epätasa-arvoisuuden poistaminen koulumenestyksessä) tai
3. tutkijoiden analyysin avulla määrittämiin ehtoihin (esim. Lorenzin käyrän, yhtäläisten osallistumismahdollisuuksien tai Pareton optimin ehdot), jotka suuremmissa tai pienemmissä määrin vastaavat yhteiskunnallisessa keskustelussa ja filosofisissa analyyseissä esiintyviä »ikuisia arvoja».

Hankaluutena rakennetutkimuksen kannalta on se, että em. kriteereitä on tavallisesti sovellettu vain toimintojen analyysiin ja rakenteiden arvioinnit on tehty toimintojen arvioinneista lähtien enemmän tai vähemmän *ad hoc* perustalla. Esim. muodollisia poliittisia instituutioita (vaalijärjestelmää tms.) arvioidaan tavallisesti sen mukaan, miten se vaikuttaa äänestäjien aktiivisuuteen, kansan mielipiteitten esiintuloon ja hallitusten vakavuuteen, mutta analyysi ei ulotu analyttisellä tasolla rakenteellisten ominaisuuksien arviointeihin (esim.

enemmistöä suosivien rakenteiden jatkuvien ja kaikissa tai tietyissä olosuhteissa aiheuttamien systemaattisten jatkoseurausten arviointiin). On aivan eri asia sanoa, että järjestelmässä X rakenneominaisuus Y tuottaa toimintoja Z, josta seuraa K, kuin vain pelkästään todeta, että järjestelmän toiminnot Z tuottavat seurauksia K. Erottelu voi tuntua sanasaivartelulta, mutta kyseessä on kuitenkin selvä ero rakenteiden ja toimintojen arvioinnin ja analyysin välillä. Rakenneominaisuuksia joudutaan tosin useasti arvioimaan toimintojen tyyppin ja toimintojen seurausten avulla, mutta on tärkeää, että päästään erittelemään, mitkä rakenneominaisuudet tuottavat systemaattisesti tiettyjen arvokriteereiden mukaan huonoja seurauksia, mistä tämä johtuu ja miten näitä rakenteita voidaan muuttaa paremmiksi samojen arvokriteereiden kannalta.

John Rawls on jonkin verran toisesta perspektiivistä korostanut instituutioiden ja organisatoristen rakennejärjestelyjen arviointia ja sille perustuvia muutoksia ainoana systemaattisena tapana edetä kohden oikeudenmukaisempaa yhteiskuntaa.⁸ Hänen tulkintansa mukaan rakenteiden analyysin on tapahduttava ennen toimintojen analyysia ja suunnittelua ja lisäksi rakenneominaisuuksien on oltava »kohdallaan» ennen kuin pysyvä kehitys tasa-arvoisuutta ja vapautta sekä yhtäläisiä mahdollisuuksia kohden voidaan taata. Vasta kun rakenteet on oikein järjestetty voidaan *toimintoja* suunnitella muodollisten kriteerien (esim. Pareton optimin) avulla. Edellä esitetyssä on tärkeää se havainto, että toimintojen arviointi voidaan päättelyn kautta siirtää rakenteiden arviointiksi ja että systemaattisen rakenteiden arvioinnin ja suunnittelun kautta voidaan päätyä *pysyviin* toivottuihin toiminnallisiin asiantiloihin. Tässä yhteydessä ei ole syytä tarkemmin eritellä esim. Rawlsin ehdottamia tai muita toimintojen arviokriteereitä tai niihin perustuvia rakenteiden järjestämisen periaatteita, jotka Rawlsilla palautuvat »rakenteiden rakentamisen», so. toimintojen periaatteisiin. Tarkoituksena on vain osoittaa rakennetutkimuksen tärkeys ja itsenäisyys myös evaluatiivisella tasolla suhteessa pelkkään päätöksenteon ja toimintojen analyysiin.

3. Eliittitutkimus poliittis-hallinnollisen rakennetutkimuksen välineenä

Edellä on suhteellisen löyhästi puhuttu rakenteista instituutioiden ja organisaatioiden välisinä suhteina tai siteinä. Näiden rakenteellisten suhteitten tai siteitten tutkimus irrallaan varsinaisesta toimintojen analyysistä, ei ole useinkaan helppoa. Eräs mahdollisuus on suoraan varsinaiselta toiminnalliselta tasolta yksiköiden keskeisten transaktioiden analyysin (esim. input/output-analyysi, toimintojen faktorianalyysi) avulla, pyrkiä päättämään, onko instituutioiden ja organisaatioyksiköiden välillä yhteistoimintaa sekä institutionaalisia ja organisatorisia siteitä, joiden olemassaoloa voi sitten pyrkiä vielä muilla keinoin vahvistamaan.⁹ Toinen mahdollisuus on tarkastella nimenomaan tiet-

tyjä instituutioiden ja organisaatioiden välisiä »sivutoimintoja», joiden tiedetään merkitsevän läheisiä institutionaalisia ja organisatorisia siteitä (esim. yhteydenottoja, »ystävällisiä» painostusyrittäjiä jne). Kolmas mahdollisuus on pyrkiä selvittämään instituutioiden ja organisaatioiden välisiä informaalisia henkilökohtaisia siteitä, kuten henkilökunnan yhteistä koulutustaustaa, johtajien yhteisiä klubikontakteja jne.

Viimeksi mainittu mahdollisuus liittyy rakennetutkimuksen ja eliittianalyysin toisiinsa. Perinteinen eliittitutkimus on kiinnostunut eliiteistä vallanomistajina, demokraattisten prosessien vääristäjinä tai yhteiskunnallisten hyötyjen etuoikeutettuina saajina.¹⁰ Jos tarkastelemme eliittejä edellä esitetystä »ohjaavat rakenteet/ohjattavat rakenteet/rakenteiden väliset suhteet ja siteet» -perspektiivistä, päädyimme kokonaan toisenlaiseen tulkintaan. Tällöin rakenteita muodostavien instituutioiden ja organisaatioiden johtajat ovat ne ohjauksellisesti strategiset ryhmät, joiden väliset suhteet määräävät ohjauksen luonnetta ja lopputulosta. Ohjausteoreettiselta kannalta katsottuna eliittisiteet ohjattavien ja ohjaavien rakenteiden välillä merkitsevät joko ohjaukseen alistumista tai ohjauksen väistämisyrittäjiä. Tyypillisiä esimerkkejä on sosiologien selvittämä kooptaatio I. toisessa organisaatiossa työskentelevän henkilön vetäminen oman organisaation johtoportaaseen yhteistoiminnan takaamiseksi tai sosiaalinen sitominen, esim. omistajaperheiden välisen avioliiton kautta tapahtuva liikesuhteitten varmistaminen.

Periaatteessa siis eliittitutkimuksen käyttö edellä käsitellyn ohjausteoreettisen rakennetutkimuksen välineenä etenee seuraavasti:

1. Määritetään ne instituutiot ja organisaatiot, jotka muodostavat ohjaavat ja ohjattavat rakenteet ja joiden välisistä suhteista ollaan kiinnostuneita.
2. Määritetään ne instituutioiden ja organisaatioiden strategiset henkilöt, joiden keskinäisistä suhteista riippuu, miksi ohjattava/ohjaussuhde muodostuu.
3. Analysoidaan näiden henkilöiden väliset suhteet, ja pyritään suhtauttamaan nämä suhteet ohjaustoiminnassa ja sen vaikutuksissa esiintyviin säännönmukaisuuksiin.

Tästä tutkimusperspektiivistä »eliitti» määritellään ohjauksen ja ohjattavuuden kannalta keskeisten henkilöiden ryhmäksi. Empiirisellä tasolla tämä määritelmä tuskin tuottaa useimmilla yhteiskunnan sektoreilla perinteisestä eliittimäärittelystä kovinkaan poikkeavia tuloksia. Ilmeisesti se kuitenkin pudottaa pois »inaktiivisen eliitin», jonka kautta ei voida vaikuttaa tai joka itse ei pyri vaikuttamaan yhteiskunnan keskeisiin ohjaustoimintoihin.¹¹ Tämän raportin empiiriset esimerkit pyrkivät analysoimaan juuri poliittisesti ja hallinnollisesti relevanttia »aktiivista» eliittiryhmää.

Instituutioiden ja organisaatioiden välisten siteitten empiirisen tutkimusaineiston tarve ei kuitenkaan koske vain em. ohjaavien ja ohjattujen järjestelmien välisten siteitten tutkimusta. Vastaavasti — kuten edellä todettiin — nämä järjestelmät voivat itse koostua useista instituutioista ja/tai organisaatioista, joiden keskinäiset rakennesuhteet on tällöin selviteltävä. Jäsennettiinpä nämä sisäiset rakenteet sitten järjestelmän alajärjestelmien väliseksi ohjaussuhteiksi tai ei, eliittitutkimus voi auttaa vastaavasti näidenkin suhteitten ja niiden kautta muodostuvien rakenteiden määrittämisessä.

Kenties edellisiäkin tärkeämmäksi voi eliittitutkimus muodostua niiden poliittisesti relevanttien yhteiskunnan perusrakenteiden kartoituksessa, johon edellä ohjausanalyysistä »heuristisen päättelyn avulla» edettiin. Eliittianaalyyseja voidaan erittäin tehokkaasti käyttää yhteiskunnan laajojen »ohjausjärjestelmien», so. yhteiskunnan keskeisten suurten järjestöjen (puolueet, painostusryhmät, suuryritykset) ja niiden muodostamien koalitioiden tutkimiseen. Usein tämä onkin ainoa keino päästä selvittämään näiden järjestöjen keskinäisiä suhteita, sillä nämä suhteet ovat usein poliittisesti arkoja eivätkä järjestöjen johtajat halua jättää niistä mitään näkyvää evidenssiä kuten dokumentteja, sitoumuksia tai selviä omistussuhteita. Eliittisiteiden tutkiminen, esim. yhteinen osallistuminen jonkin kolmannen yhteistoimintaorganisaation ohjauselimiin, on ainoa keino, jolla voidaan päätellä järjestöjen keskinäisten suhteitten ja yhteistoiminnan tai sen puutteen olemassaolo. Raportin ensimmäinen empiirinen esimerkki osoittaa selvästi eliittitutkimuksen käyttökelpoisuuden tässä yhteiskunnan laajojen poliittis-hallinnollisten rakenneominaisuuksien selvittelyssä.

Kuten edellä todettiin, rakenneanalyysi pyrkii ennen kaikkea välittömään rakenteiden arviointiin niiden erityisten ominaisuuksien arvioinnin kautta. Samalla tavalla voidaan katsoa, että rakenneanalyysia palveleva eliittitutkimus voi kohdistaa arvioivan analyysin tiettyihin eliittimuodostelmiin ja eliittien välisiin siteisiin, jotka muodostavat tiettyjä rakenteita ja edelleen vaikuttavat systemaattisesti tiettyihin toimintoihin synnyttäen väistämättä ei-suotavia seurauksia. On kuitenkin luonnollista, että tiettyjä eliittirakenteita tai pikemminkin eliittiryhmittymiä voidaan arvioida myös ei-rakenteellisten ominaisuuksien perusteella. Niinpä esim. maan teollisuusjohtajien muodostamaa eliittiryhmittymää voidaan analysoida ja arvioida keskimääräisen iän suhteen. Arvioinnissa voidaan esim. todeta, että johtajien keski-ikä on korkea, jolloin on vaikea uskoa heidän enää kykenevän seuraamaan alojensa teknistä kehitystä, tai heidän voidaan todeta estävän nuorempien johtajien »oikeudenmukainen» eteneminen urallaan. Tällainen analyysi ei kuitenkaan ole rakenteiden analyysia tämän raportin esittämässä tiukassa merkityksessä.

Monet edellä esitetyt rakenneanalyysia ja sitä palvelevaa eliittitutkimusta koskevat näkökohdat voivat tuntua triviaaleilta. Erityisesti marxilaisessa tutkimuksessa »oikean» rakenneanalyysin ero toisaalta pelkkään toimintojen ana-

lyysiin ja toisaalta »tilastollisten kategorioiden» tarkasteluun on itsestään selvyys. Asioita on käsitelty tässä näinkin yksityiskohtaisesti, jotta esityksen alussa todetut »soveltavan rakenneanalyysin» tavoitteet ja peruslogiikka tulisivat riittävän selvästi esille.

4. Omaksutun rakenneanalyttisen perspektiivin kehitykseen vaikuttaneista ja sen yhteydessä mahdollisista tutkimusotteista

Kuten edellä todettiin, esitelty rakenneanalyttinen perspektiivi ja käsitykset eliittitutkimuksen käytöstä sen apuvälineenä kiteytyivät tutkimustavoitteiden, empiirisen aineiston ja teoreettisten pohdiskelujen vuorovaikutuksen tuloksena. DETA-projektin alkuperäisessä suunnitelmassa todettiin tärkeäksi tutkimuskohteeksi mm. julkisten palvelujen tuotantorakenteitten selvittäminen sekä kaupan, teollisuuden ja valtiovallan keskinäisten siteitten analyysi.¹²

Edellisellä suunnalla, julkisten palvelusten tuotantorakenteiden kehityksen ja luonteen selvittämisessä, tyydyttiin aluksi pelkästään muodollisten rakenteiden, kuten valtion ja kuntien välisten siteitten tarkasteluun. Kuitenkin selvempi siirtyminen julkishyödykkeiden analyysin puolelle herätti kysymyksen näiden hyödykkeiden »julkistumiseen» vaikuttavista poliittis-hallinnollisista tekijöistä. Tällöin muodostui keskeiseksi käsite »artikulaatorakenne», joka välittää kansalaisten ja heitä edustavien painostusryhmien vaateet hallintokoneiston ja poliittisten päätöksentekijöiden suuntaan.¹³

Ohjausteoreettiset tulkinnat terävöittivät käsityksiä julkisista palveluksista yhteiskunnan (sen eri ryhmien) ohjaamisen välineenä ja artikulaatorakenteesta ohjausideologioitten potentiaalisena lähteenä.¹⁴ Ongelmaksi muodostui sellaisen tutkimusaineiston hankinta ja tutkimusmenetelmien kehittäminen, joka kartoittaisi relevantteja artikulaatorakenteita ja niiden siteitä sekä julkisiin että ei-julkisiin päätöksentekijöihin sekä edelleen tekisivät mahdolliseksi näiden muutosten julkisten palvelusten sektorille suuntautuvien vaikutusten erittelyn.

Toisella teollisuuden ja kaupan analyysin suunnalla lähtökohtana taas oli valtion tuen »oma-aloitteinen jakaminen» ja valtion ohjauksen väistäminen voimakkaiden taloudellisten yksiköiden toimesta. Perusajatus ohjattavien ja ohjaavien rakenteiden merkityksestä ja keskinäisten siteitten tärkeydestä esiintyy nyt jo klassisessa Robert Salisburyn artikkelissa, jossa kirjoittaja tarkastelee vaaderakenteiden ja julkisen vallan päätöksentekoinstituutioiden keskitetyisyyden tai fragmentoitumisen vaikutuksia julkisen vallan toimenpidekonaisuuksien (policyjen) muodostamiseen.¹⁵ Ajatus oli luonnollisesti siirrettävissä valtiovallan ja taloudellisten organisaatioiden keskinäisten suhteitten tarkasteluun. Tällä alueella ohjausteoreettinen tarkastelutapa oli luonnostaan

selvä. Ongelmaksi muodostui jälleen riittävän tehokkaan aineiston ja aineistojen käsittelyn löytäminen.

Molemmat tämän artikkelin tutkimustapaukset osoittivat, että tyydyttävän ratkaisun aineisto-ongelmaan tarjosi eräänlaisten tietokonepohjaisten »eliitti-arkistojen» kehittäminen. Näihin arkistoihin kirjattiin tarkastelun kohteena olevien »ohjattavien yksiköiden» ja »ohjaavien yksiköiden» johtajisto, joka organisatoristen asemiensa kautta kytki yhteen kahta tai useampaa instituutiota tai organisaatioyksikköä. Arkisto tarjosi täten mahdollisuudet sekä julkisten että yksityisten yksiköiden välisten siteitten analyysille. Aineistojen hankinta, luonne ja analysointimahdollisuudet ilmenevät kahden seuraavan jakson esimerkeissä.

Perusaineistojen — ennen kaikkea talouselämää koskevan aineiston — hankinnan jälkeen kävi kuitenkin ilmi, että samoja aineistoja voitiin käyttää myös laajempien yhteiskunnan rakenteellisten kehityslinjojen kartoittamiseen. Ajatus tästä syntyi eräiden yhteiskunnan luokka- ja sektoriristiriitoja sekä yhteiskunnan peruskoalitioiden muodostusta koskevien teoreettisten vaikutteiden johdosta.¹⁶ Millaisia mahdollisuuksia aineistot tarjoavat tässä suhteessa käy ilmi seuraavan jakson esimerkeistä.

Rakenteiden arviointi lähti alunperin liikkeelle toimintojen kapea-alaisena teknisenä evaluaationa. Kuitenkin pian osottautui, että toimintojen evaluaatiosta on syytä siirtyä tai ainakin pyrkiä siirtymään itse rakenteiden arviointiin. Lähtökohdan tälle pyrkimykselle tarjosi edellä mainittu John Rawlsin oikeudenmukaisuusteoria, joka juuri korosti rakenteiden arvioinnin ja suunnittelun ensisijaisuutta toimintojen arvioinnin ja suunnittelun suhteen.¹⁷

Edellä muodostettu »intellektuaalinen» tutkimusperspektiivin ja tutkimusotteiden kehitys on vain lyhyt yhteenveto monista keskusteluista ja pitkistä oleskeluista teoreettisissa umpikujissa. Seuraavat kaksi esimerkkiä toivottavasti antavat konkreettisuutta kaikelle edellä esitetylle.

5. Taluselämän vaikuttajayksilöt ja heidän organisatoriset siteensä Suomessa 1970-luvun alussa

5.1. Tutkimusaineiston perustana oleva tutkimusasetelma

Tässä esimerkissä esiteltävällä aineistolla on pyritty selvittämään,

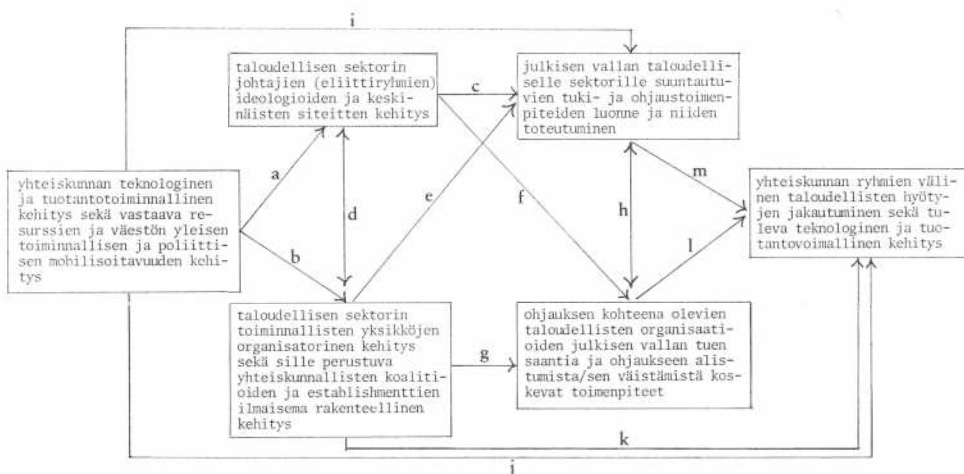
- a) ketkä ovat ne osapuolet, jotka ovat mukana päätöksenteossa »jakamassa» julkisen vallan (lähinnä valtiovallan) elinkeinoelämälle takaamia etuisuuksia ja vaikuttamassa suoraan edustuksellisen osallistumisen kautta julkisen vallan elinkeinoelämään kohdistamaan ohjaukseen, ja

- b) mitkä ovat ne yhteiskunnalliset peruskoalitiot ja vakiintuneet valtayhteisöt, jotka heijastavat yhteiskunnan yleistä kehitystä ja joiden aseman ja vaikutuksen kautta voidaan määrittää yhteiskunnan poliittis-hallinnolliset rakenteelliset perusominaisuudet.

Ensimmäinen tutkimusongelma on suppeampi ja keskittyy päätöksenteon tasolla yksityisen elinkeinoelämän osallistumiseen julkisen vallan (valtion) elinkeinoelämää tukevaan toimintaan, johon kuuluu infrastruktuurin rakentaminen, valtion tuotantotoiminta, valtion rahoitustuen jakaminen sekä yhteistointiminta valtion ja yksityisten yritysten välillä. Tällöin on tärkeää selvittää, millaisia eliittisiteitä ja »eliittivaihtoa» julkisen ja yksityisen sektorin välillä on kyseisillä päätöksenteon alueilla.

Jälkimmäisessä tutkimusongelmassa joudutaan hakemaan lähtökohtia yhteiskunnan yleisestä kehityksestä (teknologian kehitys, siirtyminen palveluelinkeinovaltaiseen yhteiskuntaan, resurssiniukkuuden lisääntyminen) sekä tuotantoprosessin sisäisestä työnjaosta ja tuotantotoiminnan sitoutumisesta ideologisiin ryhmiin ja niiden tarjoamiin »tukitoimintoihin». Tällöin joudutaan etsimään eliittisiteitten avulla ensinnäkin yhtenäisiä elinkeinoelämän ryhmittymiä ja edelleen eliittisiteitä tarkastelemalla päättämään, mihin elinkeinoelämän ulkopuolisiin instituutioihin ja organisaatioihin elinkeinoelämän ryhmittymät sitoutuvat. Yhdistämällä yleisellä tasolla molemmat tutkimusongelmat saadaan seuraava, tällä hetkellä vielä suhteellisen ylimalkainen tutkimusasetelma (Kuvio 2).

Kuvio osoittaa ensiksi, että voimme jo pelkän taloudellisen sektorin eliittikehityksen avulla pyrkiä karkeasti selvittämään julkisen vallan yleistä suun-

¹ Osien väliset suhteet on selitetty tekstissä.

tautumista elinkeinoelämään (kuvion suhde c). Jotta voisimme ymmärtää julkisen vallan todelliset tavoitteet ja niiden muovautumisen sekä niiden muuntumisen päätöksenteko- ja toteuttamisprosesseissa, on meidän pyrittävä ymmärtämään tätä suhdetta yhteiskunnallisen poliittis-hallinnollisen kehityksen kokonaiskontekstissa (kuvion suhteet d ja e) sekä suhteessa ohjattavien ohjaukseen osallistumisen asteeseen ja vastatoimiin (kuvion suhteet f, g, h). Vasta tällöin alamme laajemmin ymmärtää julkisen vallan ohjaustoiminnan vaikutuksia kansalaisten »elämisen laadun» ja tulevan kokonaiskehityksen kannalta (kuvion suhteet k, l, m).

On selvää, ettei pelkkä eliittitutkimus riitä kuvion 2 koko tutkimusasetelman selvittelyyn, vaan täydennykseksi tarvitaan monen muun tyyppistä aineistoa (erityisesti tilasto-, dokumentti- ja haastatteluaineistoa). Toisaalta eliittitutkimus- ja aineisto voi osoittaa sen tutkimuksellisen rungon, johon muu materiaali on liitettävä tulkintaa varten.

5.2. Tutkimusaineiston keruu, koodaus ja alustava käsittely

Edellä luonnostellun tutkimusasetelman osoittamia ongelmia päätettiin tutkia ns. »interlocking directors» -menetelmän avulla, so. kartoittamalla, miten elinkeinoelämän eri organisaatiot »vaihtoivat» keskenään tärkeimpiä päätöksentekijöitä nimittämällä toisen yksikön edustajia päätöksentekoasemiin omassa organisaatiossa tai nimityttämällä omia edustajiaan toisten organisaatioiden tai yhteistoiminnallisten organisaatioiden päätöksentekoasemiin.¹⁸

Matrikkelitiedot, joita tavallisesti käytetään tällaisten tutkimusten lähteenä, katsottiin riittämättömiksi vanhentuneisuuden ja satunnaisen valikoivuuden johdosta. Sen sijaan päätettiin luoda uusi tietokonepohjainen tiedosto taloudellisten organisaatioiden vuosikertomusten ja toimintaraporttien pohjalta. Perusjoukko koostui 300 yhtymästä ja rahoituslaitoksesta. Yhtymät »koottiin» omistussuhteitten perusteella noin 900 yrityksestä. Kokonaisuudessaan mukaan otetut 300 yhtymää ja rahoituslaitosta kattavat liikevaihdon, osakepääoman ja muiden mittareiden mukaan valtaosan maamme talussektorista. Lisäksi perusjoukko on valittu niin, että vähemmän tärkeätkin taloudellisten toimintojen alat (erityispalvelut, jatkoteollisuuden periferiset alat) sekä myös eri omistussuhteet tulevat edustetuiksi. Mukaan tulivat kaikki valtion yritykset.

Edellä kuvatuista perusjoukon organisaatioista hankittiin vuoden 1974 kuluessa viimeisimmät vuosikertomukset ja toimintaraportit. Ne olivat — tilikausien erilaisuudesta ja julkaisuviivästymistä johtuen — vuosilta 1971—1973. Vuosikertomuksista ja raporteista lävistettiin organisaatioiden johtoporrasta (johtokunnan ja/tai hallituksen jäsenet, hallintoneuvostojen jäsenet sekä tilintarkastajat) koskevat tiedot suoraan reikäkorteille. Organisaatiot oli etukäteen luokiteltu kolmeen omistussuhdeluokkaan ja kuuteen toiminnalliseen luokkaan,

Taulukko 1. Taloudellisen sektorin 96 tärkeintä linkkihenkilöä Suomessa ajanjaksolla 1971—1973: henkilöt, joilla on ainakin 6 johtoporaan paikkaa maamme 300 johtavassa teollisessa yhtymässä tai rahoituslaitoksessa.¹

NIMI	LINKKEJÄ	NIMI	LINKKEJÄ
Aarnio-Wihuri, Antti	6	Lönnqvist, Uno	8
Aminoff, Carl G.	8	Makkonen, Veikko	9
Angervo, Tauno	11	Mattila, Olavi J.	10
Antell, Erik	7	Melamies, Mauri	7
Aro, Eino J.	6	Miettunen, Martti	7
Aura, Teuvo	6	Mustonen, Martti	10
Brunow, Stig	6	Niemi, Juho E.	7
Bäckström, Kurt	TT 12	Nykopp, Johan	12
Ehrnrooth, Casimir	7	Paavela, Paul	9
Ehrnrooth, Göran R.	13	Pajula, Jaakko	6
Forsström, Börje	TT 13	Paloheimo, Martti	6
von Frenckell, Christoffer	6	Pelkonen, Aarne	11
Haavisto, Helge	7	Pentti, Kaarle H.	6
Haglund, Eric	TT 7	Raade, Uolevi	8
Haglund, Tor	6	Railio, Jaakko	7
Hakala, Veikko	TT 8	Reenpää, Heikki A.	6
Hakkarainen, Niilo	6	Rehbinder, Bengt	9
Halle, Pentti	11	Rosenlew, Gustav	7
Hammarén, Eugen	TT 7	Rossi, Reino	8
Harkia, Eero	7	Routti, Olli	6
Heikkonen, Jaakko	12	Räihä, Lars	6
Heino, Aarne W.	6	Saari, Martti	6
Helenius, Antti	10	Salmi, Olle V.	8
Hellström, Rote	8	Salo, Kalervo	8
Henriksson, John	TT 8	Salokangas, Veijo	6
Hetemäki, Päiviö	7	Salovaara, Eero	9
Hohenthal, Jarl	8	Sarlin, Erik	6
Honkajuuri, Paavo	11	Schroderus, Eero	10
Hornborg, Ingjald Fredrik	7	Silén, Erik	TT 6
Hovi, Martti	7	Simonen, Aarne	7
Hämäläinen, Niilo	6	Sohlberg, Olavi	6
Ihamuotila, Veikko	9	Sukselainen, Vieno Johannes	9
Ilaskivi, Raimo	6	Suomela, Samuli	7
Jaakkola, Olavi	7	Swanljung, Kurt	14
Jalava, Jorma	8	Tiivola, Mika	13
von Julin, Jacob	13	Tuominen, Heikki	9
Karjalainen, Ahti	7	Tähtinen, Mikko	8
Karttunen, Osmo Pekka	6	Usva, Erkki	TT 8
Kihlman, Svante	6	Wahlroos, Bror	10
Koivisto, Mauno	7	Vainio, Veikko	6
Koski, Tapio	9	Valvanne, Heikki	6
Kärävä, Simo	6	Vanhala, Tyko	TT 14

Lampola, Veikko	8	Waris, Klaus	7
Lassila, Jaakko	11	Vento, Reino	10
Lehmus, Jaakko	6	Westerlund, Björn	7
Lehtonen, Heikki	6	Virkkunen, Matti	14
Luotonen, Mauno	TT 14	Väyrynen, Tauno	7
Luukka, Viljo	8	Åström, Jarl	6

¹ Tilintarkastajat on merkitty erikseen symbolilla TT.

Taulukko 2. Taloudellisen sektorin 96 tärkeimmän linkkihenkilön jakautuminen perusorganisaation (so. oman pääammattiorganisaation) tyyppiin mukaan.¹ Tiedot aikajaksolta 1971—1973.

Perusorganisaatiotyyppi	Linkkihenkilöiden lukumäärä luokassa			
	n	%	n	%
Tuotannollinen organisaatio				
— yksityinen *	31	32.3		
— valtion **	10	10.4		
— yhteistoiminta	1	1.0		
			42	(43.7)
Kauppan organisaatiot				
— osuustoiminnallinen	6	6.3		
— muu (yksityinen)	1	1.0		
			7	(7.3)
Rahoitusorganisaatiot				
— yksityinen	15	15.6		
— valtion	6	6.3		
— yhteistoiminta	0	0.0		
			21	(21.9)
Julkinen poliittinen tai hallinnollinen organisaatio (muu kuin valtion yritys)	9	9.4		
			9	(9.4)
Työmarkkinajärjestö *** (SAK, STK, MTK)	3	3.1		
			3	(3.1)
Tilintarkastajat	14	14.6	14	(14.6)
		100.0	96	

¹ Tilintarkastajat on erotettu omaksi ryhmäkseen. Jos tilintarkastajat jätetään pois, jää »toimivaa johtoa» 82 henkilöä. Näistä on ajanjaksolla 1970—1976 ollut ministerinä 13 henkilöä eli 13.5 %.

* Näistä mukana työnantajien työmarkkinaorganisaatioiden johtotehtävissä 14.

** Näistä mukana työnantajien työmarkkinaorganisaatioiden johtotehtävissä 4.

*** Hetemäki, Hämäläinen, Ihamuotila.

joten organisaatioluokkia oli kaikkiaan 18. Analyysiin tuli mukaan kaikkiaan 2 905 henkilöä, jotka pitivät hallussaan 4 619 johtoporrassaikkaa. Seuraavaksi suunniteltiin tietokoneohjelma, jonka avulla poistettiin aineistosta ne henkilöt, jotka eivät kytkeneet mukana olleita organisaatioita toisiinsa vaan kuuluivat vain »kotiorganisaation» johtoportaan. Jäljelle jäi tällöin 740 kytkentähen-

Taulukko 3. Taloudellisen sektorin 96 tärkeimmän linkkihenkilön keskeisimmät perusorganisaatiot: organisaatiot, jotka »omistavat» kaikkien eniten linkkihenkilöitä.

Rahoituslaitokset	Valtion yritykset
KOP 6	Suomen Pankki 4
PYP 5	Kemira OY 3
Suomen Pankki 4	Neste OY 2
Aura 3	Postipankki 2
Kauppa	Yksityiset yritykset
OTK 3	Rauma-Repola 2
SOK 3	OY Tampella AB 2
	Nokia Ab 2

Taulukko 4. Muutokset taiteen järjestökentässä 1966—1974: uusien järjestöjen jakautuminen.

	Järjestöjen lukumäärä luokittain	Uudet järjestöt 1966—1974	Uusien järjestöjen % kaikista järjestöistä	Uuden järjestön % osuus kaikista uusista järjestöistä
Ammattiryhmä/Työntekijä-järjestöt	37	10	27	40
Näiden katto-organisaatiot	10	2	20	8
Taiteen koulutus- ja kasvatuseräjäjärjestöt	15	0	0	0
Taiteen voittoatavoittelevat omistaja/työnantajajärjestöt	10	1	10	4
Taiteen voittoatavoittelemattomat välittäjä/ tuottaja-järjestöt	12	4	33	16
Puoluepoliittiset taidejärjestöt	6	6	100	24
Taiteen harrastajajärjestöt	14	2	14	8
Kulttuuripoliittiset intressijärjestöt	9	0	0	0
Taiteen voittoatavoittelemattomat tukijärjestöt	3	0	0	0
Valtakunnalliset kulttuurilaitokset	7	0	0	0
	123	25	20	100

kilöä. Nämä henkilöt pitivät hallussaan otoksen kaikista johtoporraspaikeista peräti 53.1 % (2 454). Yhden henkilön hallussa olevien paikkojen määrä vaihteli 2—14 välillä.

Yleiskuvan hankitun eliittiaineiston luonteesta saa taulukosta 1, jossa on lueteltu 96 »tärkeintä» henkilöä alkuperäisestä 740 henkilön ryhmästä. Kaikilla näillä henkilöillä on hallussaan ainakin 6 aineiston johtoporraspaikeista. Koska tilintarkastajien eliittiasema on ilmeisestikin aivan toinen kuin muiden johtoportaan edustajien, on tilintarkastajat merkitty erikseen luetteloön (organisaatioiden keskinäisen kytkennän osalta tilintarkastajatkin ovat analyysissä tärkeitä).

Taulukko 2 osoittaa näiden henkilöiden jakautumisen erityyppisiin organisaatioihin. Taulukossa 3 on taas lueteltu ne organisaatiot, joissa on eniten »linkkihenkilöitä». Liitteet 1—3 antavat edellä luvattua »juurutietoa» suomalaisen talouselämän vaikuttajista 1970-luvun alkuvuosilta. Tieteelliseltä kannalta luettelo on mielenkiintoinen sellaisenaankin kahdesta syystä. Ensinnäkin se osoittaa, että tämänkaltainen aineistonhankintamenetelmä on tehokas ja tuottaa validia aineistoa. Toiseksi se antaa alustavaa tietoa taloudellisen sektorin keskeisistä organisaatioista, jotka »linkkaavat» ja joihin »linkataan». Lisäksi eliittiaineistoa voi listauksen perustalta lähteä edelleen analysoimaan eliitin muiden kuin organisatoriseen asemaan liittyvien ominaisuuksien osalta (ikä, sukupuoli, koulutus, muut yhteiskunnalliset tehtävät).¹⁹

5.3. Alustavia tutkimustuloksia ja jatkoanalyysin suunta

Aineiston analyysia ja tuloksia on raportoitu alustavasti kokoussitelmässä »The Concentration within and the Integration between the Private and Public Sectors of Finnish Economy».²⁰ Tässä raportissa eritellään analyttisellä tasolla henkilösidesuhteitten luonnetta ja niitä tekijöitä, jotka ilmeisestikin määräävät siteitten luonnetta ja suuntaa maamme kaltaisessa talousjärjestelmässä. Analyysimenetelmänä käytettiin yksinkertaista ohjelmaa, joka ristiintaulukoi eri omistus- ja toimintaluokkiin kuuluvien organisaatioiden yhteiset henkilöt (alfanumeriset nimet, esiintymismäärät). Tällöin voitiin laskea eri organisaatiokategorioitten välisten siteitten suhteellinen voimakkuus. Analyysi osoitti selvästi, että eri kategorioitten välisten siteitten määrä riippui organisaatioiden omistusluokasta ja asemasta tuotannon kokonaisprosessissa. Erityisesti voitiin huomata yksityisen sektorin taloudellisten organisaatioiden pyrkimys käyttää hyväkseen siteitä julkisen sektorin organisaatioihin »vaarattomilla», etuisuuksia takaavilla alueilla sekä pyrkimys järjestää yhteistyö julkisen sektorin kanssa välillisesti yhteistoimintaorganisaatioiden kautta.

Analyysia on myöhemmin jatkettu organisaatiopohjaisen (eri organisaatioiden, esim. liikepankkien ja vakuutusyhtiöitten sekä teollisuusyritysten välisen)

linkkiverkoston esillesaamiseksi. Toisaalta on tavoitteena löytää organisaatioiden muodostamien koalitioiden ja establismenttien selvät rajat, toisaalta taas edetä itse eliittien eri tyyppisten organisatoristen asemien ja vaikutusmahdollisuuksien selvittelyyn.

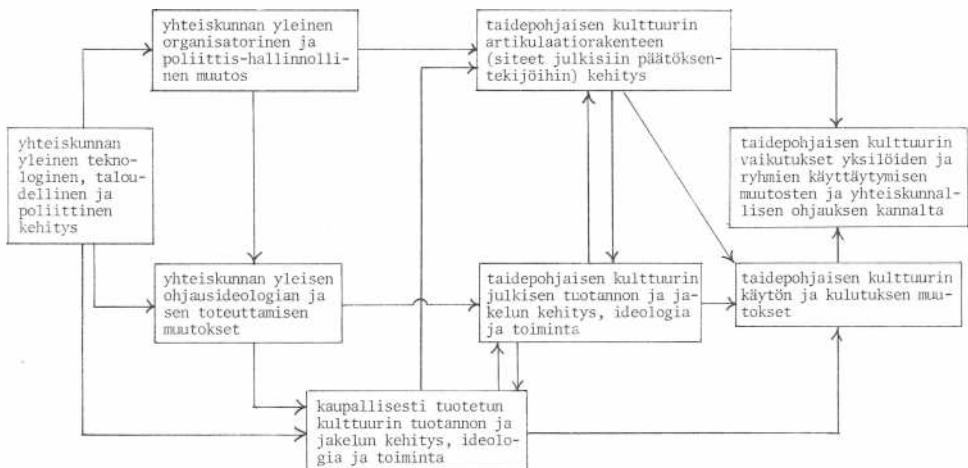
6. Taidepohjaisen kulttuurin artikulaatorakenteen ja tuotantojärjestelmien tutkimus

6.1. Tutkimusasetelma

Tässä esimerkissä esiteltävällä aineistolla on pyritty:

- selvittelemään yksityisten järjestöjen muodostaman verkon (artikulaatorakenteen) kautta ilmaistujen intressien vaikutusta maamme taidepohjaisen kulttuurin²¹ tuotannon ja jakelun järjestelmiin ja sitä kautta kulttuurin käyttöön ja kulutukseen, sekä
- selvittelemään yhteiskunnan yleisten, erityisesti poliittishallinnollisten muutosten vaikutuksia itse artikulaatorakenteeseen sekä artikulaatorakenteen vaikutuksia kulttuurin kulutukseen ja käyttöön.

Edellä esitetyt kaksi tutkimusongelmaa on eriytetty toisistaan keskeisten ongelmien esille saamiseksi, ja ne voidaan yhdistää yhteen tutkimusasetelmaan. Kuviossa 3 tutkimusasetelma on esitetty kokonaisuudessaan. Jos kuviota luettaan vasemmalta oikealle on viime käden »selitettävänä» tekijöinä varsinainen kulttuurin kulutus ja käyttö sekä kulttuurin aiheuttamat käyttäytymisen muu-

tokset ja kulttuurin käyttö yhteiskunnan ohjaukseen. Jälkimmäisen ryhmän tekijät ovat vaikeammin operationalisoitavissa, ja ne täytyy usein analysoida epäsuorasti pääättelemällä.

Taiteen artikulaatorakenne (järjestöt ja niissä työskentelevät yksilöt, taiteilijat, taidetoimintojen järjestelijät, »organisaattorit») vaikuttaa ilmeisesti sisällön määrittämisen ja »käyttäjäkoulutuksen» kautta suoraan käyttöön ja kuluutukseen. Toisaalta varsinaiset tuotantojärjestelmät — sekä julkisen sektorin välittömästi hallitsevat että markkinapohjaiset ja enemmän tai vähemmän julkisen vallan toimesta säädellyt kaupalliset järjestelmät — ovat vuorovaiikutuksessa artikulaatorakenteen kanssa. Tällöin artikulaatorakenne vaikuttaa niihin ja ne taas artikulaatorakenteeseen. Itse tuotantojärjestelmät vaikuttavat luonnollisesti myös suoraan käytön ja kulutuksen kehitykseen. Edelleen yhteiskunnan yleinen ja poliittis-hallinnollinen kehitys vaikuttavat sekä artikulaatorakenteeseen että tuotannon ja jakelun järjestelmiin. Nyt esiteltävän tutkimusaineiston avulla on haluttu selvittää, mikä on taiteen artikulaatorakenteen asema ja merkitys edellä luonnostellussa tutkimuksen kokonaisasetelmassa.

Aineisto keskittyy siis asetelman »laatikkoon» *taidepohjaisen kulttuurin artikulaatorakenteen kehitys* ja siitä lähteviin ja siihen tuleviin vaikutusnuoliin. Luonnollisin lähtökohta tutkimukselle oli tällöin taiteen keskeisten organisaatioiden muodostaman verkoston sekä tämän verkoston ulkopuolisten siteitten selvittely henkilösuhteitten kautta.

6.2. Tutkimusaineiston keruu, koodaus ja alustava käsittely

Vaikka aineiston hankinnassa ja käsittelyssä noudatettiin talouselämän eliittiaineiston hankinnan ja käsittelyn logiikkaa, poikettiin siitä eräiden käytännöllisten ratkaisujen osalta. Tutkimuksen ajankohdaksi valittiin vuodet 1962—1974. Tutkimusyksiköiksi otettiin ensinnäkin maamme keskeiset valtakunnalliset taidejärjestöt (esim. Suomen Näytelmäkirjailijaliitto, Elokuvakontakti, SULASOL) ja toiseksi ne julkiset päätöksentekaelimet, jotka jakavat taiteelle tukea ja valvovat taiteen levittämisen ja taidekasvatuksen keskeisiä kanavia sekä suunnittelevat taidetoimintoja (esim. eduskunnan sivistysvaliokunta, valtion taidehallinto, komitealaitos, keskeiset taidesäätiöt, sanomalehtien kulttuuripalstat, radion ja television kulttuuritoimitukset jne.). Päätöksentekaelimet luokiteltiin kahdeksaan ja taidejärjestöt kymmeneen luokkaan analyysia varten. Taulukko 4 osoittaa tutkimuksessa käytetyn taidejärjestöjen luokituksen. Sama liite antaa jo sellaisenaan tietoa eräistä niistä muutoksista, joita on tapahtunut maamme taidepohjaisen kulttuurin artikulaatorakenteessa tarkastelujakson aikana (taiteilijoiden intressitoiminnan »ammatti- maistuminen» ja koko kentän lisääntynyt politisoituminen).

Tutkimukseen mukaanotetuista taidepohjaisen kulttuurin päätöksentekoelemistä ja valtakunnallisista taidejärjestöistä hankittiin samanlainen vuosikertomus/toimintakertomusaineisto kuin edellä elinkeinoelämän organisaatioista. Analyysi on myös suoritettu samalla tavalla kuin edellisessä, talouselämän vaikuttajajärsilöitä käsittelevässä eliittiaineistossa.

Tutkimuksen »eliittihenkilöiden» ryhmä rajattiin siten, että kaikki julkisen päätöksenteon organisaatioiden keskeisissä päätöksentekoelemissä esiintyneet henkilöt otettiin mukaan analyysiin, mutta taidejärjestöjen päätöksentekoelemistä (johtokunta/hallitus/valtuusto) otettiin mukaan vain ne, jotka jo esiintyivät julkisissa päätöksentekoelemissä. Täten rajattiin pois heti alussa ne järjestöjen päätöksentekijät, jotka toimivat ainoastaan järjestökentällä ilman näkyviä siteitä julkiseen päätöksentekoon. Analyysiin mukaan tulleeille henkilöille (555 henkilöä) annettiin alfanumerinen nimilyhenne, joka lävistettiin reikäkorteille. Sen jälkeen korteille lävistettiin kaikkien heidän edustamiensa päätöksentekoelemien ja taidejärjestöjen alfanumeriset nimilyhenteet sekä kunkin päätöksentekoelemen ja taidejärjestön luokituskoodi. Analyysia jatkettiin sitten edellisen esimerkin tavoin. Tässä tapauksessa analyysista poistettiin vielä ne päätöksentekoelementien henkilöt, joilla ei ollut siteitä taiteen järjestökenttään.

Tutkimusaineisto jaettiin edelleen kolmeen aikajaksoon, 1962—1966, 1967—1970, 1971—1974. Aikaulottuvuus otettiin mukaan analyysiin, jotta saataisiin selville, miltä ajanjaksoilta henkilöiden »kiinnitykset» päätöksentekoelemissä ja taidejärjestöissä olivat. Tämän analyysin luonne selviää taulukosta 5. Taulukkoon on otettu mukaan ne henkilöt, joilla on ollut vähintään 5 »kiinnitystä» taiteen päätöksentekoelemissä ja järjestökentässä ainakin yhdellä tutkimuksen kolmesta aikajaksosta.

Taulukon 5 henkilöistä on laadittu osoittamaan, missä määrin aineiston keruumenetelmä antaa luotettavaa »vaikuttaja- ja sidehenkilötietoa». Siitä huolimatta, ettei mukana ole pelkkiä taidejärjestöjen verkon sisäisiä vaikuttajia, tuntuu lista kattavan melko hyvin sen joukon joka tavallisen, esim. matrikkelperusteisen eliittitutkimuksen kautta olisi saatu selville. Taulukko 6 esittää myös näiden eliittihenkilöiden jakautumisen vaikuttajatyypiluokkiin sekä ajassa tapahtuneen vaikutusaseman muutoksen luokkiin. Tämäkin taulukko osoittaa ilman tarkempia selvityksiä sen suunnan, mihin maamme taide-sektorin artikulaatiorakenne on muuttumassa.

6.3. Alustavia tutkimustuloksia ja jatkoanalyysin suunta

Edellä esitettyä kokonaistutkimusasetelmaa on Suomen taidepohjaisen kulttuurin osalta analysoitu — tosin selvemmin suunnitteluperspektiivistä — kokouspaperissa »Defining the Objectives of Cultural Development, Empirical

Taulukko 5. Suomen taidepohjaisen kulttuurin vaikuttajayksilöt: henkilöt, jotka ovat usein (viisi tai enemmän kuin viisi vaikuttaja-asemaa jollakin kolmesta ajanjaksosta) sekä taidepoliittisessa päätöksenteossa (varsinaisessa tai sen suunnittelussa) että johtavassa asemassa (johtokunta, hallitus, valtuuskunta) valtakunnallisissa taide-alan järjestöissä sekä valtakunnallisissa taidelaitoksissa aikakausina 1962—1966 (I-ajanjakso), 1967—1970 (II-ajanjakso) ja 1971—1974 (III-ajanjakso).

	Aikakaudet				Aikakaudet		
	I	II	III		I	II	III
Aho Lauri	6	5	1	Nallinmaa Eero	5	4	3
Ahtola Taisto	5	5	6	Niinivaara Seppo	2	5	3
Alitalo Heikki	2	3	5	Nummi Lassi	1	4	5
Arvelo Ritva	3	2	5	Nurmesniemi Antti	3	5	3
Bergman Erik	4	5	2	Närvä Olli	8	7	8
Chydenius Kaj	1	5	6	Oittinen Reino	6	3	2
Faven Mauri	3	5	2	Orko Risto	7	9	7
Fränti Mikael	—	1	5	Parko Severi	—	4	5
Gronow Pekka	—	3	9	Partanen Heikki	—	1	5
Grönvall Sven	6	6	6	Pekkonen Pekka	—	3	9
Hakava Aale	3	6	2	Pesonen Olavi	7	6	4
Hannula Risto	6	0	9	Polkunen Mirjam	5	4	8
Heino Raimo	—	1	9	Pullinen Vili	2	3	7
Helasvuo Veikko	9	7	7	Pöysti Lasse	1	3	5
Hervo Erkki	4	6	5	Pylkkönen Tauno	5	5	—
Hilden Oiva	5	5	5	Ringbom Nils-Erik	5	4	3
Holappa Pentti	—	1	5	Rinne Jalmari	6	5	4
Hosia Heikki	3	5	6	Räsänen Kauko	4	1	5
Hulden Lars	1	5	6	Sallinen Aulis	1	3	5
Ilander Kaija	—	—	5	Salmenhaara Erkki	2	3	6
Jarden Leo	4	5	6	Salo Arvo	2	7	9
Jokela Tapani	5	3	3	Salonen Erkki	1	2	5
Jokinen Urpo	4	5	4	Saunio Ilpo	—	3	5
Kaipainen Anu	—	2	7	Soramäki Martti	—	1	7
Kivelä Risto	1	1	6	Steinby Torsten	6	6	5
Kivimaa Arvi	7	4	3	Söderblom Ulf	1	2	5
Kokkonen Joonas	4	6	6	Söderholm Börje	—	2	5
Koroma Kalle	6	4	2	Tainio Jukka	—	—	5
Kuntsi Simo	2	3	5	Tavaststjerna Erik	4	6	4
Kuusma Kauko	1	1	6	Teerisuo Timo	3	4	5
Kuusisto Taneli	8	3	2	Tirkkonen Tuomo	—	—	7
Laitinen Kai	6	4	2	Tolonen Jouko	1	2	5
Lampisuo Antti	—	2	7	Tukiainen Aimo	5	4	2
Laurila Aarne	3	4	6	Turunen Martti	5	5	—
Lindberg Roger	5	6	6	Tuomikoski-Leskelä Paula	—	—	6
Linnilä Kai	1	2	5	Tyyri Jouko	1	3	9
Långbacka Ralf	3	3	7	Virkkunen Juha	—	1	5
Maasalo Kai	5	3	2	Virolainen Kaarina	4	5	5

Meinander Ragnar	8	5	6	Visanti Markku	5	2	—
Melasniemi Eero	—	2	5	Väänänen Marjatta	4	4	5
Mikkolanniemi Hedvig	—	—	8	Öhman Carl	6	6	7
Mäkelä Mauno	5	8	5				

Taulukko 6. Suomen taidepolitiikan vaikuttajaryhmät ja vaikutusaseman säilyminen/saavuttaminen 1962—1974. (Esiintyminen vaikuttajana jaksoilla 1962—1966, 1967—1970 ja 1971—1974).

	Laskevat vaikuttajat	Tasaisesti vaikuttaneet vaikuttajat ¹	Nousevat vaikuttajat	N
Yleisbyrokraatti	2	1	1	4
Kulttuurihallinnon byrokraatti	—	1	5	6
Taiteen liikemies/suursäätiön edustaja	—	3	3	6
Poliittisesti sitoutunut yleisvaikuttaja	—	3	15	18
Poliittisesti sitoutumaton yleisvaikuttaja	5	2	1	8
Taiteen ammattilainen/sitoutunut poliittisesti	2	4	12	18
Taiteen ammattilainen/poliittisesti sitoutumaton	10	5	8	23
Yhteensä	19	19	45	83

¹ Tasainen vaikuttaja = enintään kahden vaikutuspaikan vaihtelu ajanjaksolla.

Assessment via the Analysis of its Major Economic, Political and Social Determinants». ²² Tutkimusaineiston varsinaiset tulokset artikulaatorakenteen kehityksen ja sen vaikutusten osalta ovat toistaiseksi raportoimatta. Oheiset taulukot kuitenkin antavat — kuten yllä jo todettiin — kuvailevalla tasolla tietoja niistä trendeistä, joita taiteen artikulaatorakenteen kehityksessä on havaittavissa.

Artikulaatorakenteen analyysia on kehitelty edelleen ristiintaulukoimalla päätöksentekuelinten luokat taidejärjestöjen luokkien kanssa siten, että vaikuttajajaksilöiden ja heidän organisaatioidensa alfanumeriset koodit joutuvat »sel-leihin». Tällä tavalla voidaan analysoida eri taidejärjestöjen siteitten määrää eri päätöksentekuelinten suuntaan sekä analysoida, ketkä yksilöt ja mitkä organisaatiot toimivat »sitojina». Koska aineisto on, toisin kuin ensimmäisen esimerkin aineisto, pitkäköltä aikajaksolta, voidaan myös pyrkiä analysoimaan eri organisaatioiden siteitten ja vaikutusmahdollisuuksien ajassa tapahtuneita muutoksia. Tällöin on mahdollista selvittää eräiden yleisten yhteiskunnallisten kehitysilmäiden, erityisesti poliittisten ja hallinnollisten kehitysilmäiden vaikutusta artikulaatorakenteen muutoksiin. Nämä analyysit saattavat puo-

lestaan helpottaa myös edellisen, taloudellisia vaikuttajayksilöitä käsittelevän eliittiaineiston esille tuomien yhteiskunnan peruskoalitioiden ja »establishment-tien» analyysia.

Oheinen esimerkkiaineisto on luonnollisesti vain suppea osa kuvion 3 kokonaistutkimusasetelmasta. Sen esittelemää aineistoa on jo täydennetty ja joudutaan täydentämään erilaisilla muilla aineistoilla (tilastoilla, dokumenttiaineistolla, kotitaloustiedustelun ajankäyttöä koskevalla aineistolla ja koulutus-tiedoilla).

7. Tutkimustulosten ja koottujen aineistojen käytännön sovellutuksista

Raportin alkupuolen analyttisessä tarkastelussa korostettiin rakennetutkimuksen soveltavaa puolta sekä rakenteiden evaluaation tärkeyttä. Tätä kysymystä ei kuitenkaan käsitelty esitellyn empiirisen aineiston yhteydessä. Kuitenkin molempien empiiristen aineistojen käytännön implikaatiot ovat myös selvät. Ensiksikin esitellyt aineistot, kuten eliittiaineistot yleensäkin, palvelevat »paljastavan kritiikin» kautta yhteiskunnan päätöksenteon kansanvaltaistamista. On tärkeää, että yleisesti tiedetään, ketkä vaikuttavat päätöksiin ja tekevät päätöksiä. Tältä kannalta esimerkkiaineistojen kaltaiset tietokonepohjaiset rekisterit ja niistä tehtyjen luetteloiden julkistaminen osoittavat, ketkä ovat vastuussa tiettyjen sektoreiden päätöksistä ja niiden kehittamisestä.

Toiseksi systemaattinen rakennetutkimus ja esimerkkiaineistojen kaltaiset aineistot voivat palvella »teknokraattisempaa», rakenteiden ja hallinnon suunnittelua.²³ Ne nostavat esille esim. seuraavia käytännön kysymyksiä:

1. Missä määrin ohjattavien yksiköiden voidaan sallia osallistuvan ohjaavien yksiköiden toimintaan ilman että ohjaus — ennenkaikkea kansanvaltaisen ohjauksen merkityksessä — vesittyy?
2. Missä määrin informaalisten siteitten kautta muodostuneet yhteiskunnalliset koalitiot ja establishmentit »leikkaavat» itselleen valtaa varsinaisilta kansanvaltaisesti valituilta päätöksentekoeleimiltä ja miten näiden kansanvaltaisten elinten asemaa voidaan puolestaan parantaa?
3. Mikä rooli ja asema on annettava vapaille kansalaisjärjestöille ja painostusryhmille oman sektorinsa kehityksen ohjauksessa ja millä keinoilla tätä roolia ja asemaa voidaan muuttaa?

Tässä raportissa ei ole mahdollista paneutua lähemmin rakenteiden suunnittelun kysymyksiin tai lainsäädännön kautta tapahtuvan rakenteiden muuttamisen ongelmiin. Analyysi ja aineistot antavat toivottavasti viitteitä näiden ongelma-alueiden tärkeydestä ja tutkimukseen perustuvien ratkaisuvaihtoehtojen kehittelyn mahdollisuuksista.

LÄHDEVIITTEET

¹ Demokratian ja tasa-arvon tutkimusprojekti DETA on yksi Suomen Akatemian demokratian ja tasa-arvon tutkimuksen painopistealueelle perustamista kolmesta tutkimusprojektista. Projekti aloitti toimintansa vuonna 1973 ja toimii nelivuotisjakson 1973—1976. Projektin tavoitteena on tutkia poliittis-hallinnollisesta perspektiivistä demokratian ja tasa-arvon toteutumista Suomessa: a) julkisten palvelusten tuotannon ja jakelun kautta, b) valtion yksityisen sektorin tuotanto- ja jakelutoimintaan kohdistaman ohjauksen ja valvonnan kautta.

² Ks. esim. Ilkka Heiskanen, *Theoretical Approaches and Scientific Strategies in Administrative and Organizational Research, A Methodological Study, Commentationes Humanarum Litterarum, Vol. 39 Nr 2, Helsinki 1967, s. 40—55.*

³ Heiskanen, mt., s. 63—64.

⁴ Käsitteitä »poliittinen» ja »hallinnollinen» on tässä raportissa käytetty perinteisessä merkityksessä: viittaamaan yhteiskunnan arvojen auktoritatiiviseen jakoon liittyviin päätöksenteko- ja toimeenpanoprosesseihin. Kuten esityksestä käy ilmi, eastonilaisesta »kannatukset—vaateet» -tulkinnasta on kuitenkin luovuttu arvioivan analyysin hyväksi. Tästä tulkinnasta ks. Ilkka Heiskanen, *Yhteiskunnan automaattiset mekanismit ja poliittiset prosessit yksilö- ja ryhmätasoisien tarpeitten tyydytyksen säätelyssä, Turun yliopiston valtio-opin laitos, Tutkimuksia, sarja C, No 20, 1972.*

⁵ Tällaisesta »yliabstraktista» finalistisesta ohjausteoreetisoinnista, ks. esim. Leo Ahlstedt, Iiro Jahnukainen ja Juha Vartola, *Organisaatio ohjausjärjestelmänä julkisessa hallinnossa*, Tapiola, 1974. Ohjausteoreettisen systeemanalyysin käyttö evaluatiivisessa tutkimuksessa on vasta lapsenkengissä esim. systeemitasojen ja alasyteemiyhteyksien erittelyn suhteen, ks. esim. C. A. Laszlo, M. D. Levine ja J. H. Milsum, *A General Systems Framework for Social Systems, Behavioral Science, Vol. 19. No 2 s. 84—86.*

⁶ Institutionaalisten tekijäin mielekkästä huomioonottamisesta kansantaloustieteessä ks. esim. Ahti Molanderin esitystä »institutionaalisten olosuhteitten» vaikutuksesta tulopolitiikkaan, Ahti Molander, Heikki Aintila ja Jukka Salomaa, *Vakauttamisen vaikutuksesta hinta- ja palkkatasoon, SITRA, Sarja B, No 5, Helsinki 1971, s. 22—27.* On valitettavaa, että institutionaalinen kansantaloustiede on maassamme suhteellisen laiminlyödyssä asemassa, koska se voisi tarjota hyvää tukea poliittis-hallinnolliselle rakenneanalyysille tämän raportin merkityksessä. Institutionaalisen kansantaloustieteen ja poliittis-hallinnollisen rakennetutkimuksen yhteinen alue on luonnollisesti poliittinen kansantaloustiede.

⁷ Olisi kiinnostavaa laajentaa edellä tehtyä heuristista siirtymistä eri tyyppisten rakenteellisten ja absoluuttisten ominaisuuksien erittelyn suuntaan Lazarsfeld—Menzel—Galtung erittelyjen puitteissa, mutta se veisi tarkastelumme liian pitkälle metodologisiin ongelmiin. Ks. esim. Paul F. Lazarsfeld and Herbert Menzel, *On the Relation between Individual and Collective Properties*, teoksessa Amitai Etzioni (toim.), *Complex Organizations, A Sociological Reader*, New York, 1966.

⁸ John Rawls, *A Theory of Justice*, Cambridge, Massachusetts, 1971.

⁹ Näistä mahdollisuuksista ks. esim. Henri Aujac, *La Hierarchie des Industries dans un Tableau des Echanges Interindustriels et ses Conséquences sur la Mise en Oeuvre d'un Plan National Decentralisé, Revue Economique, 1960, No 2, ss 170—238.* Ks. myös Ilkka Heiskanen, Eva Hänninen, Erkki Johanson, *Suomen luottolaitosjärjestelmä: kilpailuryhmien välinen työnjako ja sen ohjausmahdollisuudet*, Valtio-opin neuvottelupäivillä pidetty esitelmä, Turku 1974.

¹⁰ Hyvän kuvan erilaisista tutkimusotteista ja niiden moninaisuudesta saa esim. teoksesta Philip Stanworth ja Anthony Giddens (toim.) *Elites and Power in British Society*, London 1974.

11 Tästä perspektiivistä katsoen syntyy esim. taloudellisella sektorilla selvä ero pelkän passiivisen »omistavan ja valvovan» eliitin ja toimivan ja ohjaavan aktiivisen eliitin välillä. Omistuksen keskittymisen analyysit haukkuvat tästä perspektiivistä katsoen väärää puuta: huomio pitäisi keskittää toiminta- ja ohjausaktiivisuuden keskittymiseen. Tässä suhteessa ns. manageriteoreetikot ja teknostruktuurin tutkijat ovat ohjanneet tutkimusta oikeaan suuntaan, joskin he ovat samalla langenneet liian karkeitten ja toiminnallista kontekstia huomioonottamattomien yleistysten esittämiseen.

12 Tutkimussuunnitelmasta ja sen toteuttamisesta ks. projektisuunnitelmaa »Demokratia, tasa-arvo ja informaation kulku suomalaisessa yhteiskunnassa, Deta-projektin projektisuunnitelma, lopullinen tutkimustehtävä, tutkimuskohteitten määrittäminen, tehdyn tutkimustyön luonne ja projektiorganisaatio, *Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin laitoksen tutkimuksia*, Sarja C, DETA 19, 1975 (uusittu DETA 1, 1973).

13 Artikulaattorakenteen luonteen ja tehtävien erittelystä, ks. Peter O. Steiner, *The Public Sector and the Public Interest*, teoksessa Rober H. Haveman ja Julius Margolis (toim.) *Public Expenditures and Policy Analysis*, Chicago, 1971, s. 21—58.

14 Näistä lähtökohdista ks. Ilkka Heiskanen ja Ritva Mitchell, *Public Goods as a Form of Social Guidance and Political Control. A Conceptual Analysis and a Case Study of the Changing Finnish System of Art Services*, Paper presented in ECPR London Joint Session of Workshops, 1975.

15 Robert Salisbury, *The Analysis of Public Policy: A Search for Theories and Roles*, teoksessa Austin Ranney (toim.) *Political Science and Public Policy*, Chicago 1968, s. 152—157.

16 Ks. esim. Markos J. Mamalakis, *The Theory of Sectorial Clashes and Coalitions Revisited*, *The University of Wisconsin-Milwaukee Center for Latin American Studies, Center Reprint*, No 20, January 1972.

17 Rawls, mt. Ks. myös Ilkka Heiskanen, *On Democracy, Equality, Efficiency and Justice as Criteria for Developing Local Government and Designing Linkages between the Central and Local Levels of Government*, *Research Reports, Institute of Political Science, University of Helsinki*, Series C, DETA 17, 1975.

18 »Interlocking directors» -analyysin mahdollisuuksista ja puutteista ks. Richard Whitley, *The City and Industry: the Directors of Large Companies, their Characteristics and Connections*, teoksessa Stanworth ja Giddens (toim.), mt., s. 65—80.

19 Mielenkiintoista on esim. todeta naissukupuolen puuttuminen tästä taloudellisten tärkeiden linkkihenkilöiden ryhmästä. Roolijakoa kuvastaa, että naisia esiintyy melko runsaasti seuraavan esimerkkiaineiston kulttuurieliittiryhmässä.

20 Eva Hänninen ja Erkki Johanson, *The Concentration within and the Integration between the Private and Public Sectors of Finnish Economy*, esitelmä pohjoismaisten valtio-opin tutkijain kokouksessa Aarhusissa, 1975, ilmestyy myöhemmin DETA-sarjassa.

21 »Taidepohjainen kulttuuri» tarkoittaa tässä »perinteisiä» taiteita ja niiden moderneja kaupallisia muunnoksia. Määritelmästä ks. Ilkka Heiskanen ja Ritva Mitchell, *Defining the Objectives of Cultural Development. Empirical Assessment via the Analysis of its Major Economic, Political and Social Determinants*, *Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin laitoksen tutkimuksia*, Sarja C, DETA 24, 4, 1976. Ilmestyy myöhemmin Unescon sarjassa *Cultural development, Documentary dossier*.

22 Heiskanen—Mitchell, ma.

23 Relevantin rakenneanalyttisen tiedon puutteesta suunnitteluprosesseissa, ks. Ilkka Heiskanen, *How to Skin an Eel with too Sharp a Knife and without Proper Sand at Hand*, *Research Reports, Institute of Political Science, University of Helsinki*, Series C, DETA 14, 1975.